

Mráz István

A „STRATÉGIA” KÉSZÍTÉSÉNEK ÁLLANDÓ ÉS VÁLTOZÓ ELEMEI

A stratégia fogalmát évezredekken keresztül a katonai terminológia részeként a háborúra történő felkészülés, a hadműveletek vezetésének tudományaként, művészeteként használták. Szoros kapcsolatban volt a politikával. A politikai célok katonai eszközökkel történő elérését biztosította. Kialakítása másként nem is folyhatott, mint szoros együttműködésben katonák és politikusok között.

A politika eszköztárának szélesedésével a stratégia elveszítette katonai meghatározottságát. A korábban egyedülállónak tekintett katonai elemek helyét más, társadalmi gazdasági fejlettségből, szövetségi rendszerek egységes akaratképzetéséből adódó tényezők foglalták el. A katonai oldal szerepe szakértői szintre kerül, ahol ma az elfogadottság problémája kerül előtérbe, amelyben a minisztérium és a honvédség vezetőinek kompetenciái lesznek a mérvadók.

Az évezred változásakor lezajló integráció formálisan megteremti egy MH szintű stratégiaalkotási folyamat lehetőségét, amelyben együttműködő félként jelenik meg a jövőben a közigazgatási és katonai oldal.

A STRATÉGIAALKOTÁS TÁRSADALMI-TÖRTÉNETI ELŐZEMÉNYEI A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A Magyar Honvédségben a stratégia alakításának nem alakultak ki sem a hagyományai, sem a módszerei. A 80-as évek végéig a szocialista társadalom felépítése, működési rendje, a pártirányítás rendje, a VSz dominanciája a végrehajtó szintjére helyezte a katonai vezetőket. A szovjet doktrínák automatikus átvétele a katonai alkalmazás eszköztára és alkalmazási irányai a Varsói Szerződés részévé tették a Magyar Néphadsereget. Szuverenitásunk is a nagyhatalmi meg egyezések függvénye volt. Jól példázza ezt az 1956-os beavatkozás, az 1968-as csehszlovákiai események, és hosszan lehetne sorolni a példákat a szocializmus történetéből.

Az önálló-nemzeti stratégiáról alkotott dolgozatok törekvésekre épültek, és korlátozott volt a kör, ami előtt nyilvánosságot kaphattak. A teorizálásnak nem lehettek politikát érintő kérdései. „A Magyar Néphadsereg egész tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága közvetlenül irányítja és

ellenőrzi” — mondta ki az MSZMP KB 1967. március 7-i határozata. Az ellenőrzés — elhárítás — belső rendszere kizárta tette a politikai értelemben „más-ként gondolkodók” létét a hadseregben belül.

A 80-as évek végén fellazuló politikai kötöttségek szervezeten belül is vitákhoz vezettek, amely a konzervatív és a reform erők között zajlott. Ennek középpontjában is a Magyar Néphadsereg pártirányításának a kérdése szerepelt, miközben elkezdődött egy külső semlegesítési folyamat annak érdekében, hogy a hadsereg ne akadályozhassa meg azokat a törekvéseket, amelyek a rendszerváltáshoz vezettek. A rendszerváltó elitnek legkisebb gondja is nagyobb volt, mint a katonai stratégiák alakítása. Természetesen születtek stratégiai döntések. A VSz-ből történi kiválás, a HM—VK szétválasztása, az új alkotmányos berendezést szabályzó törvényalkotási folyamat, a NATO csatlakozás, a jelenleg indult (2000. szeptember) stratégiai átalakítási folyamat, a HM-VK integrálása stb.

Ezek a döntések mindig magukban rejtettek egy sajátos közelítésmódot. A 90-es évek elején aktuál-politikai szemlélet volt a domináns. Az ezt követő időszakot egy szűken vett katonai látásmód határolta be, amely „körkörös védelemként” maradt meg a köztudatban. Kidolgozásában vezető szerepet töltött be a II. világháborút megjárt és heterogén összetételű nyugdíjas korosztály.

Erdemi elmozdulás a mai napig nem történt stratégia ügyekben. A „katonák” egyre illetéktelenebbek lettek, mert az idő előrehaladtával a stratégia egyre inkább politikai kérdéssé vált, a katonai kérdések pedig szakmai szintre kerültek.

A 90-es évek végén ennek szellemében egy sajátos barikádharc jellemezte, aminek soha nincsenek nyertesei. A szervezet egészét konzekvensen átfogó elemzés hiánya, és a külső és belső illesztlenség miatt elkezdődött egy lassú leépülési folyamat. A katonai szakmai oldal egyes képviselői érzékelték ezt az ellentmondást és a maguk helyzetéből igyekeztek orvosolni a hiányosságokat, mindennek előtt a nemzeti és a katonai biztonság területén. A Hadtudományi Társaság is integráló szerepet vállalt a probléma megoldásában. Kereste a kapcsolatot a politikai pártok katonai szakértőivel, és erős volt a szándék arra vonatkozóan, hogy közelítsék az álláspontokat és keressék a kompromisszumokat.

A történet arról szól, hogy a stratégiakészítés hagyományos módszerei tökéletesen alkalmatlanok a mai viszonyok között. Ez fakad a stratégia értelmezésének ellentmondásaiból, amelynek az új követelmények között minden tekintetben el kell szakadnia a szovjet doktrinális meghatározottságtól. Át kell venni azt a stratégiakészítési módszert, amely a fejlett országokban honos, és biztonságpolitikai keretekbe helyezve korszerű módszerekkel készül, és számtalan párhuzamot mutat az üzleti világ felfogásával. A jövőhöz történő alkalmazkodásról szól, több tudományos megközelítésű, ugyanakkor több lépcsős, és ezek egymásra épülése direkt konzekvenciákat jelent az alsóbb szintek számára azzal együtt, hogy változik a stratégia készítés alapállása. A legfelsőbb szinten kötelező mó-

don a politikai determinánsok szerepelnek, míg alsó szinten a katonai-szakmai specifikák a meghatározók. Ez a rendszer ma hiányzik, és amíg létre nem jön, addig az alkalmazkodás kényszer és pillanatnyi érdekeken alapuló érdekmegegyezés.

A Magyar Honvédség, illetve a Magyar Néphadsereg történetében a stratégiai tervezés ciklusai a népgazdasági tervezés ötéves periódusaihoz kapcsolódtak, illetve a pártirányítás direkt és indirekt rendszeréből eredően a pártkongresszusok játszottak benne nagy szerepet. A honvédelemre, a honvédelmi rendszerre és közöttük a Magyar Néphadseregre vonatkozó elemzés és jövőkép formálisan megjelent az állami és a politikai, a hatalmi a társadalmi szervezetek fórumain is. Az MSZMP Központi Bizottsága pedig folyamatosan figyelemmel kísérte, irányította és ellenőrizte a párthatározatok és az állami intézkedések végrehajtását. A stratégiai tervezés ebből a szempontból társadalmi ügy volt. A valóságban a Magyar Néphadseregre vonatkozó stratégiai döntések a Varsói Szerződés fórumain születtek, végrehajtásukat a Politikai Bizottság felügyelte. A szocializmus politikai rendszere a munkásosztály történelmi hivatása szempontjából ideológiai bázisról foglalkozott a honvédelem és benne a hadsereg problémáival. Az építkezés konkrét ellenségeképpen, egyértelmű természeti körülmények között, nevesített katonai szervezetek, ismert katonai technikai eszközök számbavételével zajlott. A szocializmus rendszerének látványos és markánsan megfogható eleme volt a honvédelmi rendszer, amelynek központi eleme természetesen az MN volt.

HADSEREG ÉS STRATÉGIA

A hazánkban művelt hadtudomány ez idáig megmaradt a stratégia hagyományos értelmezésénél. Annak ellenére, hogy immár másfél évtizede folyamatosan távolodott el egymástól a katonai és a politikai vezetés. Annak ellenére, hogy a rendszerváltás és változás egyértelművé tette a szétválást, és a politika, a szakmai — államigazgatási — hatalmi — szervezetek rangjára helyezte (le) a korábban partnerként kezelt hadsereget. A honvédség vezetése a döntési kompetenciák szintjéről a javaslattevő szintjére került. Az ezredfordulóra egyértelművé vált a helyzet, a honvédség a stratégiája alkotásában erősen korlátossá vált.

Az elmúlt évtized a hadtudomány megújulási kísérleteivel volt jellemezhető. A probléma önmagában anakronisztikus, mert a keleti és a nyugati hadtudomány szembeállítás, a váltás igénye és kísérlete azt feltételezi, hogy a hadtudományon belül további két tudomány — mármint a keleti és a nyugati — létezhet. A „tudomány” értelmezésébe ez a kettősség természetesen nem férhet bele, mert ellentmondást, kétértelműséget feltételez a fogalmi apparátus, a vizsgálati határok kijelölése, a módszertan és egy sor tényező között, amely kizárja ezt a lehe-

tőséget. Mivel a vita nem jutott nyugvópontra, azt lehet mondani, hogy a stratégiai vezetés problémája is ellentmondásosan jelenik meg. A stratégia ugyanis — ha nemzeti — óhatatlanul tartalmaz politikai elemeket, olyan összetevőket, amelyek a politika hatáskörébe tartoznak. A hadtudomány keleti felfogásában ez az egység, mint osztatlan egész jelenik meg, és a stratégia készítésében a hadtudomány szintetizáló szerepet töltött be. A nyugati hadtudomány elsősorban a katonai dimenziókra koncentrál, és bár az érintkezési felületek miatt nem kerülheti el a politikai affinitású kérdéseket, lényegét tekintve katonai szakmai problémákat vizsgál. A stratégiákat tekintve a katonai — a társadalom egészére vonatkozó nemzeti stratégiai rendszerén belül ágazati stratégiát jelenít meg. Készítési rendszere és struktúrája a vezetéstudomány rendszerével harmonizál, és azzal a módszertannal operál, amely szervezet-specifikusan egyedi igényekre építve képes megjeleníteni a jövőt és felvázolni a jövőhöz vezető utat.

Végeredményben nincs másról szó, mint arról, hogy a katonai stratégiák készítése a politika által kijelölt térben és célokért zajlik egy általános társadalmi meghatározottság és erős civil kontroll alatt. A katonák ugyanakkor relatív önállósággal bírnak a katonai szakmai területeken, és bár a „határokkal” állandó gond van, a lényeg változatlan. A politikai és a katonai szakmai területek erősen elhatárolódnak egymástól.

Nem lehet elfeledkezni egy új hatásrendszerről, amely a tömegtájékoztatást, a médiákat foglalja magába. Az elmúlt évtized háborúi és az erről megjelenő képek azt mutatják, hogy a politikai és a katonai oldal problémamegoldásában egyre jobban figyel a médiák által megjelenített közhangulatra és számol ezek hatásaival.

A stratégia fogalmának meghatározásában létezik egy rejtett dimenzió, amely idáig nem került elemzésre, ugyanakkor ezer szállal átszövi a politikai, a katonai és tömegkommunikáció egész rendszerét. Ezek az egyének, csoportok, pszichológiai, szociálpszichológiai, kulturális specifikumaiból fakadnak (17; 18). A stratégiai vezetés — a stratégiai probléma-megoldási folyamat eredménye. A magyar hadtudomány ennek — mondhatjuk azt is — magatartástudományi, percepció területeihez ez idáig nem tudott érdeműt hozzá tenni. Azok a konfliktusok, amelyek ma a katonai és a politikai vezetés között fennállnak, ezek alapján visszavezethetők arra a folyamatra is, amely teoretikusan összemosta a politikai és a katonai szakmai területeket, elméleti alapot adott bizonyos feladatok és funkciók félreértelmezéséhez a szembenálló felek érdekmegjelenítői és vezetői között.

Összefoglalásképp elmondható, hogy a stratégia fogalma — lényegét tekintve az elmúlt évszázadokban nem változott. Egy jövőorientált szervezeti és egyéni magatartást ír le, foglal össze, amelyben tudatos törekvés jelenik meg bizonyos környezeti hatások elemzésére, a kontextusok előnyeinek kihasználására és a hátrányok kiküszöbölésére. A változás inkább munkamegosztásként van jelen a politikai, a gazdasági és a katonai dimenziók elkülönülésében, a döntéshozók

figyelmének kiszélesedésében, bizonyos társadalomlélektani folyamatok figyelembevételében és percepció, attribúciós hatások tudatosulásában. A stratégia értelmezésében mára teret nyertek más szervezeti igények és követelmények, amely azt jelzi, hogy a jövőnek történő megfelelés immár a különböző szervezetek sokaságának lett a problémája és a stratégia fogalma mögött immár széles társadalmi meghatározottság található.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] A Szövetség stratégiai koncepciója. NATO tükör — Dokumentáció, Washington, 1999.
- [2] ANGYAL Ádám: A vezetésről katonai szemmel. Vezetéstudomány, 1991/12.
- [3] ANTAL—BALATON—DRÓTOS—TARI: Új megközelítések a stratégia vizsgálatában. Vezetéstudomány, 1992/3.
- [4] ANTAL—MOKOS Zoltán: A stratégia tartalma, kialakításának folyamata és a szervezeti struktúra. Vezetéstudomány, 1990/2.
- [5] ANTAL—BALATON—DRÓTOS—TARI: Stratégia és szervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- [6] BALATON Károly: Vállalati stratégiai magatartás az átmenet időszakában. Vezetéstudomány, 1994/9.
- [7] BARAKONYI Károly: Stratégiai tervezés (Stratégiaalkotás I.) Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
- [8] BARAKONYI Károly: Stratégiai tervezés (Stratégiaalkotás II.) Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
- [9] BARAKONYI—P.LORANGE: Stratégiai Management. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1991.
- [10] DR. SZABÓ János: A stratégiai gondolkodás rendezőelvei a NATO-fegyveres erők humán erőforrás biztosításában. ZMNE. Budapest, Róma 1998.
- [11] MAROSÁN György: Stratégiai menedzsment. Műszaki Könyvkiadó, Bp.
- [12] PINTÉR István: Katonai vezetés és szervezéstudomány. ZMNE, 2000.
- [13] SIMON Sándor: A stratégia kialakulása és fejlődése. Stratégiák (hadászat) katonai doktrínák. ZMNE, 1999. pp. 37.